

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
 Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

„CRĂIȘORUL APUSENILOR” – FĂURITOR DE ISTORIE NAȚIONALĂ MIRCEA POPA: „A V R A M I A N C U”¹

Zenovie CÂRLUGEA

Recenta lucrare a cunoscutului istoric și critic literar clujean MIRCEA POPA (n. 29 ianuarie 1940, Lazuri de Beiuș, Bihor), „AVRAM IANCU – FĂURITOR DE ISTORIE NAȚIONALĂ”, culegere de articole și studii, ilustrează un proiect editorial evocând 150 de ani de la trecerea în Eternitate a acestui „sfânt al neamului”, apărut sub egida Institutului de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Centrului de Studii Transilvane, Fundației „Transilvania Leaders” și Societății Cultural-Patriotice „Avram Iancu” din România.

Preocuparea autorului, diriguitor al „Astei clujene” (ajunsă în al XVIII-lea an de apariție, numărul din urmă, 3-4/2022, cinstind „figura cea mai luminoasă a istoriei noastre naționale”) de a se apleca, preponderent și deosebit de atent, asupra tradițiilor cultural-istorice ale Ardealului (și nu numai) s-a materializat în peste 80 de volume, la care se alătură zecile de lucrări colective și edițiile îngrijite și prefațate din scriitori, istorici și oameni de cultură români din generații mai vechi sau mai noi.

În primăvara lui 2022, cu prilejul celei de-a 42-a ediții a Festivalului „Lucian Blaga” de la Sebeș-Alba, al cărui veteran este, dl Mircea Popa s-a îngrijit de editarea dramei istorice „Avram Iancu” (1934) de Lucian Blaga, considerată drept „o capodoperă”, adăugându-i atât o prefață lămuritoare din toate punctele de vedere, cât și un „dosar” de referințe critice, dimpreună cu un corp de note și lămuriri.

Recenta lucrare dedicată celui pe care autorul îl numește, în consonanță cu o tradiție de mai bine de un secol și jumătate, „făuritor de istorie națională”, este una necesară și chiar de mare actualitate, în contextul european și geo-strategic de azi, foarte complicat și amenințând cu tot felul de „crize” și, mai ales, cu pierderea unor bogate tradiții cultural-istorice exprimând pecetea identitară a spiritului românesc.

Iată de ce figura marelui Crăișor al Apusenilor (n. 1824, Vidra de Sus – d. 10 septembrie 1872), retras într-o efigie de legendă, trebuie adusă în actualitate nu cu pitorescul unei re-culturalizări, ci cu resurecția unui spirit care s-a confundat cu destinul unui popor, întreg îngenuncheat de secole întregi de o istorie vitregă, dând până la urmă cu piciorul, prin curajosul act al Unirii de la 1918, tiraniei, asupririi, supliciilor îndurate, lipsei de drepturi și libertăți.

„Nu cu argumente filosofice și umanitare se pot convinge tiranii, ci doar cu lancea lui Horia”, ajunsese la concluzie și Avram Iancu, iar pentru aceasta el trebuia să se facă vârful de lance al poporului asuprit. În Duminica Tomii, a lui 1848, Iancu a venit la adunarea de la Blaj în fruntea a 2000 de moși, prezența sa dând adunării „măreția de sărbătoare și de luptă”. Întors acasă, în Apusenii săi, i-a îndemnat pe săteni să nu mai plătească dări, nici să mai dea provizii pentru armata unghurească, căci, după cum îi comunica unui șpan cameral venit la Vidra, „Românul nu cerșește libertatea de la unguri, națiunea română e destul de tare ca să-și câștige libertatea luptând.” Un îndemn mult mai explicit îl face la a doua venire a sa la Blaj, unde, pe Câmpia Libertății, a vorbit mulțimii despre „tărie” și „demnitate”, despre faptul că „suntem mulți și tari, că Dumnezeu e cu noi”, că în văzul popoarelor Europei „noi ne luptăm pentru

¹ ZENOVIE CÂRLUGEA, Tg.-Jiu, 27-29 decembrie 2022: MIRCEA POPA: „A V R A M I A N C U”, Ed. „Școala Ardeleană”, 2022, 302 p.)

libertatea noastră asuprită de-a veacurilor nedreptate.” La 21 septembrie 1848, Avram Iancu, în fruntea a 6.000 de moți înarmați, a participat la a treia Adunare Națională de la Blaj, care a ținut 8 zile. Erau prezenți acolo cca 60.000 de români din toată Transilvania.

Astfel, Iancu și-a alcătuit o oaste după model roman, organizând munții Apuseni precum o cetate, un teritoriu autonom, din punct de vedere administrativ, civil și militar. El a devenit astfel conducătorul incontestabil al poporului, unanim recunoscut și sporindu-i prestigiul, ca lui Horia, într-o faimă legendară. Era „regele munților”, cum îl numește învățatul Aron Densușianu, cu prilejul vizitei făcute în 1865 la Abrud.

În atitudinea sa față de Curtea Vieneză și după cum s-a comportat în revoluție, Iancu (precum și prefectii lui) se dovedise un om „demn și absolut remarcabil” (așa îl caracteriza, în rapoartele înaintate, căpitanul austriac Gratze, care l-a însoțit în mai toate bătăliile purtate, conducând „în mod desăvârșit” operațiile militare). Iancu era, se preciza, pentru menținerea monarhiei, dar și pentru „egala îndreptățire a națiunii sale” La 5 noiembrie 1848, Iancu se afla în fruntea a peste 20.000 de luptători români, mai toți neînarmați, organizându-i în batalioane, companii, plutoane, pregătindu-se pentru înfruntarea dușmanului care avanposturile moșilor dinspre Aiud.

Poetul și publicistul Octavian Goga evoca, mai ales în discursuri, firea tenace a luptătorului vizionar, văzând în acesta „o perfectă iradiere organică” venită de la Horia, revoluționarul țaran tras pe roată la 1784, dar spiritul căruia nu dispăruse, dimpotrivă, se reîntrupase într-un luptător cu pregătire în chestiuni juridice, capabil a face „o operă de educație națională”, prin gura căruia „cere cuvânt poporul însuși”.

„Avram Iancu – scrie autorul – trebuie văzut ca un vizionar. El a fost creatorul statului român național la 1848, eliberând Munții Apuseni de încercarea maghiarilor de a-i cuprinde și instituind acolo o primă conducere românească, un colț de țară rămas sub ascultarea lui.” Era o primă conducere autonomă, de la Mihai Viteazul încoace, o încercare de a statua acolo în munții Apuseni un stat de drept. Se trecuse la administrarea satelor după model roman (statuarea îndatoririlor fiscale, scaunele de judecată).

La 19 octombrie 1848, Iancu se afla în fruntea Legiunii *Auraria Gemina*, cerând „înarmarea poporului sau gardă națională spre apărarea țării în lăuntru și din afară”. El va participa la operațiunile militare austriece (pe direcția generală Teiuș-Cluj), alături de armata austriacă, la care s-au adăugat vreo 30.000 combatanți români.

Dar, nici după înfrângerea revoluției maghiare la Șiria, lângă Arad (unde au fost executați cei 13 generali maghiari din armata lui Kossuth), împăratul de la Viena (căruia îi salvase tronul, prin victoriile zdrobitoare împotriva ungarilor) nu i-a înțeles demersurile, iar Iancu își redacta testamentul, indignat de „trădarea împăratului”, de la care refuzase o medalie pentru merite (nu pentru asta luptase!), și precizând că „unicul dor al vieții mele este să-mi văd nația fericită”. A rămas credincios moșilor și idealurilor revoluționare pașoptiste (deviza lui era „Suntem una cu poporul”), spunând că lupta trebuie dusă înainte până la victoria deplină a națiunii române din Transilvania (impresionați au rămas și mesagerii revoluției muntene, N. Bălcescu și Al. Golescu-Arăpila, care l-au vizitat în munți, „pe acele piscuri uriașe, găsind o naționalitate și o viață românească înfocată și puternică”, cum scria primul, oaspeții interesați fiind de măsurile organizatorice.

La 1867, în urma dualismului austro-ungar, Ardealul trece sub stăpânirea maghiarilor naționaliști fanatici. Avram Iancu trăia, în munți, însingurându-se într-o amară deznădejde, după ce cu demnitate refuzase decorația Împăratului, pe care o primiseră până și caporalii. Dar când vine să viziteze Ardealul, Iancu ar fi dorit să-i vorbească Împăratului, dar aghiotanții acestuia nu-i permit apropierea de monarhul căruia ar fi vrut să-i amintească de promisiunile făcute pentru națiunea română majoritară. Foarte bine a prins această stare de fapt și de suflet Lucian Blaga în drama „Avram Iancu”, eroul moșilor, dezamăgit și având conștiința trădării împărătești, ajungând, în singurătatea-i asumată, doar o „umbră palidă” a celui de odinioară, un rătăcitor cântăreț din fluier, slăbit, ars de dor, cu mințile pierdute (faza a III-a)...

Dincolo, însă, de evocarea sumară a faptelor istorice privind revoluția de la 1848-49 și implicarea lui Iancu până la sacrificiu, dl Mircea Popa atinge în materialul care deschide lucrarea, „Între literatură și istorie. Cultul lui Avram Iancu”, datele importante, istoricul și criticul literar fiind mult mai interesat de felul în care personalitatea eroului din Apuseni a fost receptată de generațiile următoare, până în actualitate, când „simbolul Iancu e mai actual ca oricând”, tocmai pentru că „lumea în care trăim a devenit

tot mai dușmană omului, după cum aceasta contribuie substanțial la degradarea solului, la asaltul geo-climatic, la apariția unor zone cu risc de deșertificare, la moartea și dispariția unor specii.”

„Prin cultul lui Avram Iancu, care e slujit cu credință și abnegație de mii de oameni, aceste amenințări pot fi amânate, dacă nu oprite definitiv (...), toți cei care îl iubesc și-l venerază pe Avram Iancu se luptă încă pentru păstrarea demnității omenești, ființei naționale și a dragostei de țară și neam.”

Nedorind nimic pentru el, ci doar pentru națiune (și-a lăsat prin testament întreaga avere națiunii, gestul său fiind urmat la scurt timp de doi prefecți ai lui, Axente și Balint), Avram Iancu a ajutat astfel la înființarea ASTREI, numele lui, fiind, după cum scria la 1880, un conducător al acestei Asociațiuni..., Iosif Vulcan, „un program, programul națiunii române de dincoace de Carpați, un drapel sub care se vor aduna cu adevărat zel de sacrificiu toți românii adevărați, un cult național la care se vor închina cu stimă, iubire și pietate toate generațiile viitoare.” Mai mult chiar, „Iancu e o adevărată epocă în istoria națională: geniul lui a dat o altă direcțiune acestei istorii...”

Deși s-a încercat ridicarea unei statui la Cluj, locul acesteia fiind sfințit încă din 1924, cu prilejul Centenarului, în prezența Suveranilor Unirii, aceasta va fi realizată mult mai târziu, în 1993, prin implicarea Asociațiunii culturale „Avram Iancu”, în vreme ce la Tg.-Mureș încă din 1930 fusese dedicată eroului o statuie ecvestră...

*

Bine structurată pe două mari coordonate, *evocare literară și cercetare istorică*, recenta culegere de articole și studii a dlui Mircea Popa ne reamintește, cu o prețuire cultică și vibrantă admirație, că „figura emblematică a lui Avram Iancu” a fost de-a lungul vremurilor un „far călăuzitor” pentru națiunea română din Ardealul aflat sub stăpânire străină austriacă, ca principat, mai apoi sub cea maghiară de o sălbăticie inimaginabilă. A se vedea Proclamația-ultimatum a lui Kossuth (cel care în 1848 proclama Ungaria independentă și hotărâse anexarea Transilvaniei la noul stat maghiar, ceea ce a dus la ajutorul cerut armatei țariste de către Curtea de la Viena, înfrângându-i pe unguri) către poporul valah din 10 octombrie 1848 privind amenințările și dispozițiile de execuție fără milă la adresa „gunoiului ingratar care se răscoală” (mii de țărani protestatari și-au pierdut proprietățile și au fost uciși, un adevărat genocid). În numele acesteia vor acționa cu cruzime și bestialitate ungurii și săcuii din regimentele grănicerești, iar generalul Józef Bem, - comandantul armatei revoluționare maghiare de la 1848, omul lui Kossuth, cuceritorul Clujului, Brașovului și Sibiului, dar nu și al Alba Iuliei - va fi înfrânt până la urmă de trupele aliate ruso-austriece, mai întâi la Albești-Sighișoara la 31 iulie 1849, apoi definitiv la Șiria lângă Arad, la 13 august 1849, unde au fost executați cei 13 generali unguri acuzați de „înaltă trădare”. Însuși generalul, fugăr în Imperiul Otoman, se va converti la islamism ca Amurat Pașa, guvernator de Alep, și va muri în 1850. Genocidul antiromânesc al acestui criminal va reedita, de fapt, acțiunea Generalul Bukow, care a distrus cu tunurile peste 150 de biserici și mănăstiri ortodoxe, urmată de persecuții, amendări, judecăți, execuții, confiscări.

Într-un prim capitol, „Avram Iancu – ipostazele unui erou” (pp. 33-158), istoricul și criticul literar Mircea Popa pune în evidență contribuția unei întregi literaturi în care figura Crăișorului-erou din Apuseni este oglindită, începând cu romanul neterminat „Geniu pustiu” al lui Eminescu, scris pe la vârsta de 18-19 ani, în care Toma Nour întruchipează duhul „perturbator” al epocii care, revenit în satul natal să-și revadă tatăl bolnav, se alătură moșilor răsculați, un prieten al lui, viteazul Ion, ajuns în tabăra lui Iancu, va fi rănit de moarte. Topografic, romanul are drept centru de desfășurare Clujul cu represalii și spânzurări de revoluționari români și persoane bănuite de complicitate, după precizarea lui Perpessicius, care vede în caietul-manuscris al lui Toma Nour un adevărat „jurnal al revoluției” cu scenele sângeroase din munți, unde în fruntea moșilor se afla „Împăratul codrilor bătrâni”. Se știe cât zel publicistic a manifestat Eminescu față de situația românilor din Ardealul oprimat și supus maghiarizării, pentru articolele sale vizionare și de aspră critică la adresa dualismului, din 1871, fiind citat de procurorul statului maghiar într-un proces de presă. Apoi, în creația literară, figuri istorice ca Horia, „Prometeul înlănțuit”, sau Avram Iancu (într-o însemnare de manuscris avem menționată triada martirică a Ardealului „Doja, Horia și Iancu”) l-au preocupat pe poetul vizionar romantic cu îndepărtate origini ardeleni – în general, față de ardeleni, Eminescu avea un simț de prețuire aparte. În acest sens un personaj cu „rol profetic” ca Toma Nour (care, în final, va ajunge în eternele „ghețuri siberiene” vegheate de steaua polară, cu gândul la pierduta lui Poesis, iubita actriță, tip de frumusețe ideală, „sacrosanctă”), investit „cu un mesaj pe care el încearcă, în ciuda condițiilor vitrege, să-l împlinească”, va ajunge „purtătorul lui de cuvânt în dorința afirmării nevoii de a iubi libertatea și sacrificiul pentru prosperitate și

progres”, „simbol al luptei pentru libertate și sacrificiu pentru neam și țară, al credinței în renaștere și în victoria finală”... („Mihai Eminescu – «arheul libertății»”, pp. 35-60).

Nu mai puțin important este eseul despre drama istorică „Avram Iancu” (1934) de Lucian Blaga, documentarea poetului-dramaturg având la bază monografia istoricului clujean Silviu Dragomir, cea mai prestigioasă lucrare de acest fel, reconstituind, riguros, pe baze documentare nu numai biografia, dar evocând situația principatului atât sub noua stăpânire a Curții de la Viena, cât mai ales în condițiile asupririi maghiare, relațiile tânărului prefect Iancu cu ideologii S. Bărnuțiu, Gh. Barițiu, Al. Papiu-Ilarian, cu liderii munteni Bălcescu și Golescu-Arăpilă, cu revoluționarii maghiari, liderii insurecționali absolutiști și xenofobi Kossuth, Kemény Farcas, Hatvani, Vasvári, Bem, cu austrieii și Curtea de la Viena, recte Împăratul Franz Iosef care nu și-a ținut cuvântul, inclusiv urmările revoluției când s-a văzut clar cum „Curtea vieneză a rămas dependentă de forța economică a nemeșinii, care a fost tot timpul în calcul, năruind însuflețirea românească în credința «bunului împărat»” („Românii din Transilvania și împăratul”)...

Urmărind simbolul „păsării fără somn”, în eseul său dl Mircea Popa comentează drama lui Blaga având în vedere întregul complex de împrejurări și atmosfera vremii în care acesta își asumă un destin istoric, având în vedere și locul piesei în dramaturgia blagiană, punerea ei în scenă în 1935, mai întâi la București, apoi la Cluj, dar și la Sibiu, Alba Iulia, Blaj, Timișoara, Cernăuți, reprezentațiile constituind „un adevărat eveniment pentru literatura dramatică” (C. Albu). Vizionar, profet, lucid, intransigent, om dintr-o bucată granitică, Iancu veghează ca o „pasăre fără somn” asupra destinului națiunii române, refuzând planurile împăciuitoare, șiretlicurile diplomatice, nedezarmând și luându-și toată răspunderea, hotărât să meargă „până la capătul drumului”, cum declara însuși locotenentului Gratze. Împiedicarea de către aghiotanți de a avea o ultimă întâlnire cu Împăratul (care era, desigur, una de reproș), în general „deturnarea realității” sunt aspecte care îl mâhnesc cumplit, eroul fiind unul din personajele cele mai reușite, pe deplin conturate, din întreaga dramaturgie blagiană, „sub aspect scenic și ideatic, atât eroul, cât și omul Iancu ieșind cât se poate de câștigați din acest demers cu tot tragismul din final, când omul Iancu se regăsește în fața destinului, înconjurat de prieteni și de cei care l-au iubit și prețuit (Tatăl, Erji, popa Păcală), într-un fel de apus aureolat de solidaritatea profundă a neamului.” Deplasările sale prin țară, în trei rânduri la (bunăoară la adunările de la Blaj, la Tg.-Mureș, la Comitetul Național de la Sibiu, în diferite locuri etc.), dialogurile purtate cu o firească circumspecție (v. „cazul Dragoș”, absolvent de Drept la Oradea și deputat bihorean real, sacrificat de Kossuth pe altarul diversiunii, care se dăduse trimisul Parlamentului de la Pesta etc.), promisiunile ținute făcute austrieilor de a nu se implica în conflictul dintre austro-ruși și maghiari, dorința, obstrucționată de aghiotanți imperiali și gardiști maghiari, de a avea o ultimă întâlnire „lămuritoare” cu Împăratul care va face pace cu adversarii lui de la 1848 „lăsând neschimbată situația moșilor, a românilor în general”, în fine retragerea amară eroului în efigia unei singurătăți, dispărând în codrii Apusenilor spunând că vrea să se facă din nou pasăre (pe diplomatul Titulescu, președinte al Ligii Națiunilor de la Geneva, cu care poetul colaborase, pe vremea procesului „optanților” fiind în serviciul diplomatic la Berna, apoi la Viena, îl tulbura acest simbol al „păsării fără somn!”), precum și o anumită atmosferă mito-magică a substratului arhetipal, de fabulos popular (prezența stranie și misterioasă a Babei sau a Mumei-Pădurii, zeița protectoare a moșilor, „Pasărea fără somn”/ „Pasărea sfântă” veghind la împlinirea destinului neamului), precum și multe alte elemente de concepție artistică și construcție dramatică – toate acestea fac din „Avram Iancu” o adevărată capodoperă. Însuși autorul preciza că, țesută pe evenimentele petrecute în anul de răscruce 1848, dar și mai târziu, a încercat în opera sa „să ridic subiectul dincolo de contingentele istorice și să adâncesc perspectivele, pentru ca să dau, într-un cadru aproape de legendă și mit, tragedia umană a unui conducător și, dacă nu se pare prea pretențios, a unui neam.” În acest fel drama lui Blaga, scrisă într-un Prolog și și trei Faze, dintre care fiecare în trei Tablouri, este „istorie înălțată la potență mitică, realitate crescută dincolo de sine însăși”, intuind exact, cum se exprimă criticul, „sufletul ardelenesc predispus spre jertfă”, ridicându-l „pe pedestalul unei construcții trainice, cu fond metafizic și mitologic adânc”... Piesa lui Blaga a fost recompensată cu marele premiu Hamangiu de 100.000 lei, „confirmându-se astfel că momentul Blaga în dramaturgia românească a fost la aceeași înălțime cu poezia lui.”

Pe lângă evocarea Crăișorului Iancu în opera lui Eminescu și Blaga, criticul urmărește și alte realizări, precum romanul „Avram Iancu. Regele Carpaților” (1891) al lui Ioan Pop-Florian, poemul dramatic versificat „Craii munților” (1935-1936) al lui Alexandru Ceușianu, romanul postum „Avram Iancu” (editat abia în 2018) al lui profesorului Ovidiu Hulea, trilogia dramatică „Glonțul de argint sau

adevărata moarte a lui Avram Iancu” („Drăguțul de rege”, „Jocul măștilor” și piesa tutelară, 2022) a istoricului și criticului literar *Mircea Tomuș*, autorul romanului ciclic „Aripile demonului” (stăruind asupra problematicei româno-maghiare, care l-a marcat biografic), în finepoezia lui *Teofil Răchițeanu*, acel „Orfeu al Apusenilor”, autor al volumului „Patimile după Iancu”, marcat de un duh montanității și de fantasmaticile viziuni mito-folclorice și istorice, într-o poezie înprospătând „cu rouă de Răchițele” literatura română. Desigur, criticul nu uită creația populară, în care se oglindește, cu ferve și compasiune dolică, spiritul lui Avram Iancu (*Avram Iancu în conștiința populară*). Am aminti în acest sens atâtea culegeri de folclor, de la cea din 1900 întocmită de Simeon Florea Marian („*Poesii populare despre Avram Iancu*”), până la mai recenta culegere realizată de poetul Ion Mărgineanu, coord., „*Iancule, soare trudit*” (1992).

În ceea ce privește secțiunea a doua a cărții, „*Avram Iancu pe arena istoriei*” (pp. 159-276), criticul prezintă, - între alte articole privind „casa lui Avram Iancu de la Cluj”, legătura cu Blajul, ipostaza de tribun și aspecte privind familia, festivitățile de la sărbătorirea primului centenar, din 1924, ca un „elogiu al întregii țări pentru faptele lui memorabile” etc. - în principal trei momente ale evocării biografice, cea dintâi fiind aceea, sub egida ASTRA, a lui Amos Frâncu ori Iosif Sterca-Șuluțiu, „*Biografia lui Avram Iancu*” (Sibiu, 1897), după care moțul abrudean Al. Ciura, prozator și gazetar, un emul al lui Agârbiceanu, scrie câteva broșuri, între care una „*Avram Iancu*” (1922), alta „*Moșii*” (1923), realizând una dintre „cele dintâi schițe de portret” și „evocări documentare” despre întâmplările din anii 1848-1849 din munți, Craiul Apusenilor fiind prezentat cu măreție și demnitate, dar și cu forță vizionară și realism tragic. Mai sunt de amintit și evocările biografice semnate de Gh. Barițiu, Gh. Bogdan-Duică, ori T. V. Păcățianu, într-o vreme în care literatura făcuse din Eroul Moșilor o temă literară frecventată de Iosif Vulcan, Lazăr P. Petrini, Al. M. Marienescu, O. Goga, Ioan Pop-Florantin, Emil Isac, Ioan Georgescu, Teodor Murășanu, N. Buta, Coșbuc, Slavici, Agârbiceanu, Domokoș-Haraga Balász, Rebreanu, Cotruș, iar în epoca postbelică: Al. Voitin, Paul Everac, Mircea Micu, Stelian Vasilescu, Vlaicu Bârna, Dominic Stanca, Ștefan Nedelcu, Vitalie Munteanu, Vasile Copilu-Cheatră, Vasile Sălăgean („*Rodeo*”), Ion Horea, Ion Brad, Ioan Alexandru, Mircea Vaida, Mihai Beniuc, Ana Blandiana, Teofil Răchițeanu ș.a.

Al doilea moment de seamă în valorificarea monografică a lui Avram Iancu îl constituie lucrarea lui Silviu Dragomir (din 1924, reeditată în 1965, la trei ani de la moartea sa, în închisoarea de la Sighet, monografie considerată a fi cea mai fundamentată documentar, scrisă *sine ira et studio*, cu conștiința unui istoric care se respectă, evocând istoria neamului așa cum s-a scris ea, cu suferințe și mult sânge, și nu cum o vor alții. O monografie văzută ca „rezultatul unei conștiințe istorice oneste și perfect cunoscătoare a faptelor istorice expuse”, „ajustată” apoi ideologic, în regimul comunist, chiar de angajați ai Institutului de Istorie din Cluj, precum Jordaky și Cheresteșiu, „care au ținut sub control orice document e ieșea în public”, desigur compromițătoare și destul de lămuritoare pentru relația românilor cu statul maghiar (deși una din prevederile Tratatului de la Trianon privea „obligația statului maghiar de a restitui documentele referitoare la Transilvania” Statului român. Dar au venit apoi anii Diktatului de la Viena, iar după război „s-au găsit mereu metode de a bloca spunerea cu gura deschisă a întregului adevăr”. Cu atât mai mult monografia lui Silviu Dragomir dedicată revoluției și etapelor vieții și activității liderului Avram Iancu rămâne o „restituire monografică” importantă, o reeditare mai recentă fiind realizată de Ioan Bolovan și Sorin Șipoș, cu o Prefață de acad. Ioan-Aurel Pop și o recomandare a lui Liviu Maior, Avram Iancu în panteonul românesc. În finalul studiului dedicat dramei lui Silviu Dragomir, dl Mircea Popa citează din Prefața semnată de președintele Academiei Române: „Avram Iancu rămâne pentru români și europeni un model de om de acțiune îndreptată spre emancipare, spre libertate, unitate și frăție. El a intrat de mult în istorie, în legendă și în folclor, încât mulți aud și acum «de dealul Feleacului» cum «trec carele Iancului». Și în memoria noastră colectivă această prezență a carelor Iancului este semnul cel distinct că Istoria trăiește mereu vie prin chipul de erou neînvins al Craișorului Munților.”

„Adevărata istorie a unui erou”, însă, o va scrie, însă, din punct de vedere tematic nu cronologic, istoricul Gelu Neamțu, „*Avram Iancu - mit, realitate, simbol*” (2012), un cercetător specializat în perioada modernă a istoriei noastre, cu predilecție specială pentru evenimentele revoluționare de la 1848. Continuând munca lui Silviu Dragomir și Ioan Lupaș, Gelu Neamțu (fost coleg de facultate cu dl Mircea Popa) este autorul unor lucrări temeinice privind sejurul clujean al vidreanului Avram Iancu, fost cancelarist la Tg.-Mureș, urmărit în 1848, după crimele de la Mihalț, de autoritățile maghiare pentru a fi „prins, suprimat sau cel puțin neutralizat”, soarta ingrată a românilor din Transilvania, ținuți secole de-a

rândul în condiția ingrătă de iobagi, fără cultură și viață politică națională, supuși unei ofensatoare politici de maghiarizare în anii dualismului, procesul memorandiștilor cu precursorii cunoscuți, genocidul anti-românesc din Transilvania anilor 1848-1849 etc. etc.

Fixând locul lui Avram Iancu în conștiința posterității, criticul și istoricul literar Mircea Popa scrie cu aceeași vibrantă convingere de ordin istoric, ca foarte atent valorificator al tradițiilor noastre cultural-istorice ilustrând o fibră de bun patriot:

„Numele lui Iancu simbolizează destinul implacabil al istoriei, dar și biruința asupra vremurilor grele. E destinul unui neam trădat, împilat, mințit, dar care stă cu fruntea sus în fața viitorului, convins fiind că dreptatea nu pierde niciodată. De aceea, Avram Iancu este motivul luminos prin care istoria noastră își depășește infirmitățile, intrând pe marea poartă a consacrării.”